

Dariusz Magier

(Siedlce University of Natural Sciences and Humanities, Poland)

<https://orcid.org/0000-0001-9367-7448>

E-mail: dariusz.magier@uph.edu.pl

Instrukcja akcji propagandowej związanej z kongresem zjednoczeniowym w dniach 15–21 grudnia 1948 roku

Propaganda Instructions for the Unification Congress of the Polish Workers' Party and Polish Socialist Party on December 15–21, 1948

ABSTRACT

The following paper is a critical edition of a document that established propaganda guidelines for the so-called unification congress of the workers' movement in Poland, held on December 15–21, 1948. By means of a scholarly presentation of an archival record, the author shows that behind the veil of a grandiose and joyful atmosphere, accompanying the „unification” of the Polish Workers' and Socialist Parties as well as the establishment of the Polish United Workers' Party, the congress, as a matter of fact, was a skillfully directed event that intended to create a particular mood. The writer points out that the congress itself was an ideological mass undertaking – an utter theatre in honour of Bolesław Bierut and Józef Stalin, which

PUBLICATION INFO			
			e-ISSN: 2449-8467 ISSN: 2082-6060
			
THE AUTHOR'S ADDRESS: Dariusz Magier, the Institute of History of the Siedlce University of Natural Sciences and Humanities, 39 Żytnia Street, Siedlce 08-110, Poland			
SOURCE OF FUNDING: Statutory Research of the Institute of History of the Siedlce University of Natural Sciences and Humanities			
SUBMITTED: 2021.07.27	ACCEPTED: 2022.02.28	PUBLISHED ONLINE: 2022.06.30	
WEBSITE OF THE JOURNAL: https://journals.umcs.pl/rh		EDITORIAL COMMITTEE E-mail: reshistorica@umcs.pl	
			

formalized the totalitarian system of the dictatorial communist party. And like in a real theatre, a painstaking script was written and roles assigned. That scenario outlined all elements of the state's life and almost all spheres of human life, which at that time were already under the reign of the totalitarian regime. Therefore this campaign, preparing for the Unification Congress is considered to be the largest and the most important in the communist Poland.

Key words: communism, congress, Polish Workers' Party, Polish Socialist Party, unification

STRESZCZENIE

Artykuł zawiera edycję krytyczną dokumentu ustalającego propagandowe wytyczne związane z przygotowaniem do tzw. kongresu zjednoczeniowego ruchu robotniczego w Polsce, który odbył się w dniach 15–21 grudnia 1948 r. Autor, poprzez naukową prezentację dokumentu archiwalnego, pokazuje, że za podniosłą i radosną atmosferą towarzyszącą „zjednoczeniu” Polskiej Partii Robotniczej i Polskiej Partii Socjalistycznej oraz utworzeniu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej tak naprawdę kryła się umiejętna reżyseria budowania nastroju. Wskazuje, że sam kongres stanowił ideologiczną akcję masową – swoisty teatr ku czci Bolesława Bieruta i Józefa Stalina, który formalizował totalitarny system sprawującej dyktatorską władzę partii komunistycznej. Teatr, do którego napisano drobiazgowy scenariusz i rozpisano role. Scenariusz obejmujący wszystkie elementy życia państwa oraz niemal wszystkie sfery życia człowieka, które w tym czasie już znajdowały się w ręku totalitarnego reżimu. Akcję związaną z przygotowaniem do Kongresu Zjednoczeniowego uważa się za największą i najważniejszą w komunistycznej Polsce.

Słowa kluczowe: komunizm, kongres, Polska Partia Robotnicza, Polska Partia Socjalistyczna, zjednoczenie

TŁO HISTORYCZNE

Kongres zjednoczeniowy Polskiej Partii Robotniczej i Polskiej Partii Socjalistycznej, który odbył się w Warszawie w dniach 15–21 grudnia 1948 r., ostatecznie ukształtował formalną postać systemu partyjnego w komunistycznej Polsce. Wieńczył on odgórnie sterowany proces przymusowego jednoczenia wszystkich sił politycznych przebiegający od zakończenia II wojny światowej, mający na celu stworzenie ustroju *de facto* jednopartyjnego, w którym hierarchiczna partia komunistyczna kontrolowałaby koalicję zjednoczonych stronnictw. Poprzez eksterminację, izolację w więzieniach i „grupach leśnych”, wykluczanie z życia obywatelskiego (w tym z prawa do udziału w referendach i wyborach, notabene i tak fałszowanych) oraz terror psychiczny odsunięto w bierność dotychczasowe elity narodu, zastępując je oddanymi sobie osobami z awansu społecznego. Działania te wyeliminowały również ostatnie bastiony oporu wewnątrz PPS¹. Wiosną 1948 r. wy-

¹ Zob. A. Albert, *Najnowsza historia Polski 1914–1993*, cz. 2, Warszawa 1995, s. 129–131.

siłki w kierunku „zjednoczenia” zaczęły przybierać realny kształt. 21 marca 1948 r. Komitet Centralny PPR i Centralny Komitet Wykonawczy PPS wydały okólnik wytyczający kierunek prac przygotowawczych do zjednoczenia, zaś na posiedzeniu w dniu 3 kwietnia podjęto wspólną uchwałę o budowie „Domu Zjednoczonej Partii”. Rada Naczelna PPS formalnie opowiedziała się za zjednoczeniem 23 kwietnia 1948 r., podejmując równocześnie decyzję o wystąpieniu PPS z Międzynarodówki Socjalistycznej.

Kongres zjednoczeniowy, planowany początkowo na wrzesień tego roku, został jednak odroczony. W tle toczyła się bowiem wewnątrzkomunistyczna wojna z „odchyleniem prawicowo-nacjonalistycznym” i panowała skrajna nieufność wobec tych, którzy hołdowali tradycji ruchu socjalistycznego, co składano na karb niedostatecznych wyników walki z „prawicą” wśród socjalistów, pomimo przeprowadzanych od miesiąca czystek w centralnych urzędach państwowych. Pod tymi naciskami Rada Naczelna PPS w dniach 18–22 września 1948 r. przeprowadziła dyskusję nad oceną przeszłości ruchu socjalistycznego w Polsce, a wynikiem było jej potępienie i usunięcie z organizacji osób reprezentujących inne niżli oficjalne stanowisko². Dla pewności pozbycia się elementów niepewnych jesienią 1948 r. wstrzymano nabór do obu partii i jeszcze raz przeprowadzono weryfikację członków. Tym razem jej tłem była również nasilająca się walka wewnątrz partii komunistycznej, czego efektem było wykluczenie z PPR 29 tys. osób, a z PPS – 82 tys.³ W dniu 3 listopada 1948 r. na wspólnym posiedzeniu KC PPR i CKW PPS pozytywnie oceniono przebieg akcji oczyszczania szeregów partyjnych i przyjęto termin oraz porządek kongresu⁴.

CELE I HIPOTEZY

Literatura naukowa okresu PRL odnotowuje, że od tego momentu „atmosfera przedzjazdowa zaczęła ogarniać cały kraj”⁵. Hipoteza ta znajdu-

² W. Pronobis, *Kongres zjednoczeniowy – powstanie PZPR*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki Humanistyczne. Historia” 1978, 15, 102, s. 29.

³ J. Szczeblewski, *Przygotowania organizacyjne do zjednoczenia PPR i PPS*, „Z Pola Walki” 1966, 4, s. 93–105; W. Pronobis, *op. cit.*, s. 28.

⁴ W. Pronobis, *op. cit.*, s. 29.

⁵ *Ibidem.* „Delegatów odjeżdżających na Kongres odprowadzało na specjalnie udekorowane dworce tysiące ludzi. Wzdłuż trasy, którą delegacje jechały do Warszawy, ciągnęły się transparenty z okolicznościowymi hasłami. [...] 15 grudnia 1948 r., ci sami delegaci zebraли się wspólnie w nowo odbudowanej auli Politechniki Warszawskiej. O godzinie 9.00 rano, przy dźwięku syren fabrycznych w całym kraju, rozpoczęły się obrady Kongresu Zjednoczeniowego – jednocześnie I Zjazdu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Przez

je potwierdzenie u wielu ówczesnych obserwatorów, zaś Andrzej Albert trafnie wskazuje, że kolejne wydarzenia przebiegały „w atmosferze bezwzględnej walki z jakimikolwiek wątpliwościami i wśród propagandowej euforii”⁶. W niniejszej publikacji proponuję zatrzymać się przy tym zjawisku, by pokazać, co tak naprawdę stało za tą „atmosferą”: oddolne podniecenie społeczeństwa wizją ostatecznego zdominowania systemu partyjnego przez komunistów czy raczej umiejętna reżyseria budowania nastroju? Dariusz Stola w 72. rocznicę powstania PZPR słusznie zauważył na antenie Polskiego Radia, że tzw. kongres zjednoczeniowy „w gruncie rzeczy był to pewien akt rytualny. Opera ku czci nowo powstałej partii, przewodniczącego Bieruta i oczywiście Józefa Stalina”⁷. A zatem teatr, do którego napisano drobiazgowy scenariusz i rozpisano role. Scenariusz obejmujący wszystkie elementy funkcjonowania państwa oraz niemal wszystkie sfery życia człowieka, które w tym czasie już znajdowały się w ręku totalitarnego reżimu. Bez miejsca na jakąkolwiek przypadkowość czy żywiołowość, z dokładnym wyliczeniem kosztów, jakie budżet państwa miał wyłożyć na poszczególne elementy budujące „atmosferę”, oraz inwigilacją spostrzeżeń wyrażanych przez przedstawicieli polskiego społeczeństwa na temat kongresu⁸. Ideologizacja narodu przy pomocy organizowania masowych akcji polityczno-propagandowych była jednym z głównych składników PRL, stanowiąc „immanentną część systemu państwa totalitarnego”⁹.

Już w strukturze Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego znalazł się nieznany w przedwojennej Polsce Resort Informacji i Propagandy (później przekształcony w ministerstwo), którego zadaniem było opracowywanie i kolportowanie treści propagandowych, organizowanie i popularyzowanie w społeczeństwie wydarzeń, kontrolowanie prasy, radia

---

cały czas trwania Kongresu, a więc do 21 grudnia 1948 r., towarzyszyło mu olbrzymie zainteresowanie wszystkich ludzi pracy w Polsce”.

⁶ A. Albert, *op. cit.*, s. 141. Histeria rozbudzona przez wszechogarniającą propagandę rodziła zaś takie np. pomysły jak propozycja zmiany polskiego hymnu narodowego, zob. D. Magier, *Inżynier Cieciora uzasadnia potrzebę zmiany hymnu narodowego z okazji powstania Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny” 2021, 19, s. 145–153.

⁷ mb, *72 lata temu powstała Polska Zjednoczona Partia Robotnicza*, 14.12.2020, <https://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/1000747,72-lat-temu-powstala-Polska-Zjednoczona-Partia-Robotnicza> [dostęp: 16 VII 2021].

⁸ Zob. M. Mazur, *Nieformalny rezonans społeczny tzw. Kongresu Zjednoczeniowego PPR i PPS w grudniu 1948 roku*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2010, 1 (15), s. 263–282.

⁹ R. Syrwid, „Ponieśmy więc projekt Konstytucji w masy...”. Przebieg i ocena pierwszego etapu „dyskusji” nad projektem Konstytucji PRL (luty–marzec 1952) na Warmii i Mazurach w świetle materiałów Wydziału Propagandy KW PZPR w Olsztynie, „Polska 1944–1945–1989. Studia i Materiały” 2015, 13, s. 188.

i kinematografii. Wytyczne otrzymywano z Wydziału Propagandy PPR. Ministerstwo zostało zlikwidowane w 1947 r., po utrwaleniu rządów komunistów w Polsce. Odtąd wyznaczaniem polityki propagandowej zajmował się Wydział Propagandy partii komunistycznej poprzez sieć komórek partyjnych. W kolejnych latach PRL zmieniała się jego nazwa, ulegał reorganizacjom, dotrwał jednak do końca rządów komunistów w Polsce. Wydział Propagandy nadzorował także kształcenie kadr – propagandystów i agitatorów, które odbywało się na kursach, szkoleniach i w szkołach partyjnych, m.in. w Centralnej Szkole Partyjnej w Łodzi, wojewódzkich i międzywojewódzkich szkołach partyjnych, Wieczorowym Uniwersytecie Marksizmu-Leninizmu¹⁰. Po powstaniu PZPR Wydział Propagandy KC opracowywał wewnątrzpartyjne podręczniki dla agitatorów i propagandystów ze sztandarową serią „Notatnik Agitatora”.

Uznaje się, że propaganda komunistycznej PRL była „propagandą wszechobejmującą”¹¹, korzystającą z całego arsenału sił i środków państwa, stosowaną wg sowieckiego wzorca¹². Akcję związaną z przygotowaniem do kongresu zjednoczeniowego uważa się zaś za jedną z największych i najważniejszych w Polsce Ludowej¹³, choć do końca jej istnienia propaganda była wszechobecna, stanowiąc zasadnicze narzędzie komunikowania się władzy ze społeczeństwem¹⁴. Kongres zjednoczeniowy

¹⁰ P. Kowalski, *Wprowadzenie*, w: *Propaganda Polski Ludowej. Teki edukacyjne IPN*, Łódź 2007, s. 4.

¹¹ A. Krawczyk, *Pierwsza próba indoktrynacji. Działalność Ministerstwa Informacji i Propagandy w latach 1944–1947*, Warszawa 1994, s. 27.

¹² G. Joniec, *Powstanie oraz działalność mobilizacyjna Resortu Informacji i Propagandy w okresie PKWN. Zarys problematyki badawczej*, w: *Dzieje biurokracji na ziemiach polskich*, t. 3, red. A. Górak, K. Latawiec, D. Magier, Lublin–Siedlce 2008, s. 589. Warto przy tym pamiętać, że propaganda komunistów była twórczym rozwinięciem znanych mechanizmów opisanych już w 1928 r. przez Edwarda L. Bernaysa, który zauważał, że podstawowym zadaniem kierujących kampaniami jest kształtowanie grupowych emocji, a te najlepiej ukierunkowują media. „Imprezy i wydarzenia muszą być tworzone tak, żeby puścić idee w obieg kanałami, które są tak różne, jak różne są sposoby ludzkiej komunikacji. [...] Obecnie prowadzący kampanię do propagowania swoich pomysłów najczęściej wykorzystują radio, prasę, sale bankietowe, spotkania masowe, sale wykładowe i przemówienia w kampaniach objazdowych. Jest to jednak tylko niewielka część tego, co można zrobić. Właściwie jest nieskończenie wiele różnych okazji, które można stworzyć, aby udratyzować kampanię i sprawić, żeby ludzie o niej mówili. Wystawy, konkursy, instytuty polityki, współpraca placówek edukacyjnych, zaprogramowana współpraca grup, które dotąd nie były zaangażowane w aktywną politykę i wiele innych działań może stać się narzędziem prezentacji idei ludziom”. E.L. Bernays, *Propaganda*, tłum. R. Wierzchoń, Wrocław 2020, s. 93–94.

¹³ J. Wojsław, *Kampania propagandowa towarzysząca wyborom do Sejmu z 26 października 1952 roku*, „Polska 1944–1945–1989. Studia i Materiały” 2009, 9, s. 133.

¹⁴ T. Leszkowicz, *Oblicza propagandy PRL*, Warszawa 2016, s. 5.

i powstanie PZPR zamyka również pierwszy okres kształtowania się języka komunistów. Od 1949 r. kurs polityczny, w tym narracja propagandy, zaostrza się radykalnie¹⁵.

ŹRÓDŁO I JEGO EDYCJA

Scenariuszem wspomnianej opery jest „Instrukcja akcji propagandowej związanej z Kongresem Jedności Klasy Robotniczej”, opracowana wspólnie przez Wydział Propagandy Masowej PPR i Wydział Polityczno-Propagandowy PPS po wspomnianym wyżej wspólnym posiedzeniu KC PPR i CKW PPS, które miało miejsce 3 listopada 1948 r. Po krótkiej preambule wyjaśniającej znaczenie „zjednoczenia partii robotniczych” i powody odpowiedniej dla niego oprawy następują wytyczne, jak ma ona wyglądać i zadania dla poszczególnych jednostek partyjno-państwowego aparatu: powiatowych konferencji partyjnych wybierających delegatów na zjazd, prelegentów, zakładów pracy, prasy, świetlic, kin. Dokładnie rozpisano sposób wyjazdu delegatów do Warszawy, ich przywitania na miejscu oraz całą otoczkę wizualną mającą na celu budowanie w społeczeństwie wspomnianej wyżej podniosłej atmosfery niecodzienności. Instrukcja powielana była przez instancje wojewódzkie, które nadzorowały wcielanie jej w życie w terenie¹⁶.

Dokument jest wspomniany w literaturze naukowej przy okazji omawiania funkcjonowania gdańskiego komitetu partii komunistycznej¹⁷, jednak nigdy nie stanowił odrębnego przedmiotu badawczego, co wydaje się niezbędne, zważywszy na jego znaczenie dla budowania „atmosfery” związanej z kongresem zjednoczeniowym i potrzebą analizy jednej z największych masowych akcji ideologicznych w komunistycznej Polsce. Stanowi go maszynopis oznaczony kancelaryjnym znakiem DP/VIII/8, liczący osiem stron formatu A4, znajdujący się w teczce zatytułowanej „Kongres Zjednoczeniowy” (ss. 195) w zespole akt Polska Partia Robotnicza Komitet Centralny, przechowywanym w zasobie Archiwum Akt Nowych w Warszawie¹⁸. Na oryginalnym tekście naniesiono ręcznie kilka

¹⁵ K. Ożóg, *Rytualizacja w języku władzy komunistycznej PRL*, „Oblicza Komunikacji” 2014, 7, s. 40.

¹⁶ Zob. np. M. Żukowski, *Metody tworzenia i etapy powstawania Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Gdańsku w latach 1945–1949 (działacze, struktury, finanse)*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2012, 2 (20), s. 210–211.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Archiwum Akt Nowych w Warszawie [dalej: AAN], Polska Partia Robotnicza Komitet Centralny [dalej: PPR KC], sygn. 295/X – 59, s. 24–27, Kongres Zjednoczeniowy.

redakcyjnych zmian, które (z reguły) bez wyróżniania zostały ujęte w edycji, gdyż mają charakter poprawek językowych i logicznych uzupełnień. Sama edycja przygotowana została na ogólnych zasadach opracowanych przez Ireneusza Ichnatowicza¹⁹, dostosowanych do potrzeb źródeł wytworzonych w połowie XX w. Pisownia oraz interpunkcja zostały zmodernizowane. Zastosowano przypisy bez rozróżniania na tekstowe i rzeczowe. W nawiasie kwadratowym umieszczono uzupełnienia w tekście.

Fot. Kongres zjednoczeniowy jako opera. Występ ministra obrony narodowej gen. Michała Rola-Żymierskiego. Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe, Socjalistyczna Agencja Prasowa, sygn. 337/6, Kongres Zjednoczeniowy PPR i PPS w Warszawie.

¹⁹ I. Ichnatowicz, *Projekt instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych XIX i początku XX wieku*, „Studia Źródłoznawcze” 1962, 7, s. 99–124.

DOKUMENT

**INSTRUKCJA AKCJI PROPAGANDOWEJ ZWIĄZANEJ Z KONGRESEM
JEDNOŚCI KLASY ROBOTNICZEJ**

[1.]

Zjednoczenie partii robotniczych stawia przed wszystkimi organizacjami partyjnymi w mieście i na wsi bardzo poważne zadania w pracy propagandowej. Akcja przygotowawcza winna odznaczać się jak najszerszym zasięgiem oraz różnorodnością form, winna maksymalnie ożywić polityczne organizacje partyjne, przyczynić się do zrozumienia przez wszystkich członków obu partii znaczenia zjednoczenia i obrazować drogę, na której zostało ono osiągnięte. W szczególności w akcji tej należy uwypuklić:

- a) że zjednoczenie powiększa siły klasy robotniczej, jej przodującą rolę i znaczenie w państwie, stając się dzięki temu zasadniczym czynnikiem budownictwa socjalizmu w Polsce,
- b) że zjednoczenie stało się możliwe dzięki zwycięstwu w polskim ruchu robotniczym rewolucyjnego nurtu nad nurtem reformistycznym, że powstaje ono na bazie ideologii marksizmu-leninizmu,
- c) konieczność ubojowienia szeregów partyjnych w obliczu zaostrzających się walk klasowych, w szczególności na wsi, i wzmocnienia sojuszu robotniczo-chłopskiego w walce przeciwko wyzyskiwaczom wiejskim²⁰.

2. Wyborcze konferencje powiatowe.

- a) Duże znaczenie w akcji propagandowej mają wyborcze konferencje powiatowe, którym należy nadać uroczysty charakter. Sala, na której odbywa się konferencja, powinna być udekorowana czerwonymi barwami, portretami twórców marksizmu-leninizmu (Marks, Engels, Lenin, Stalin), portretami wybitnych postaci z historii ruchu robotniczego (Waryński, Kasprzak, Okrzeja, Dzierżyński, R. Luksemburg, Buczek, Nowotko), portretami tow. tow. Bieruta i Cyrankiewicza oraz transparentami wg załączonych haseł. Wyborcze konferencje powiatowe, obok ich uroczystego obchodu, powinny zachować roboczy charakter.

---

²⁰ Nawiązanie do uchwały Plenum KC PPR z 6–7 VII 1948 r. inicjującej kolektywizację wsi na wzór sowiecki i propagandową akcję skierowaną przeciwko „bogaczom wiejskim” – kułakom.

3. Masowa praca prelegencka.

W okresie do 5 grudnia [1948 r.] należy przeprowadzić we wszystkich zakładach pracy w mieście i na wsi, w organizacjach społecznych, w organizacjach młodzieżowych oraz na terenie szkół masową akcję prelegencką. Akcję prelegencką winna zorganizować i kontrolować organizacja partyjna, przyciągając do współpracy w szczególności związki zawodowe, Związek Samopomocy Chłopskiej²¹, ZMP²². Pożądanym jest organizowanie wspólnych otwartych zebrań partyjnych PPR i PPS, z referatem o znaczeniu zjednoczenia partii robotniczych.

4. Akcja współzawodnictwa pracy.

Akcję propagandową należy wiązać z szeroko zakrojoną kampanią współzawodnictwa pracy, która odbywa się w kraju. Popularyzować należy, wykorzystując wszystkie osiągnięcia produkcyjne dokonane w ramach współzawodnictwa pracy podjętego przez poszczególne zakłady pracy dla uczczenia Kongresu Zjednoczeniowego.

5. Akcja prasowa.

Szczególną uwagę należy zwrócić na ścisły kontakt z prasą. Prasa partyjna (PPR i PPS) winna zamieszczać: zasadnicze artykuły związane ze zjednoczeniem, wypowiedzi i artykuły wybitnych działaczy partyjnych centralnych i terenowych, reportaże z wyborów na kołach²³, konferencjach powiatowych, akcji prelekcyjnej, materiały popularyzujące delegatów na Kongres, ze szczególnym uwzględnieniem delegatów wybranych na konferencjach powiatowych, materiały popularyzujące osiągnięcia przedkongresowej akcji współzawodnictwa pracy.

Maksymalnie należy wykorzystać lokalne audycje radiowe, dostosowując ich program do terenowej akcji przedkongresowej.

---

²¹ Kontrolowana przez komunistów organizacja zawodowa rolników funkcjonująca w latach 1944–1957.

²² Młodzieżowa organizacja komunistyczna wzorowana na sowieckim Komsomole, istniejąca w latach 1948–1957.

²³ Koła – chodzi o organizacje partyjne przy zakładach pracy, środowiskowe i terytorialne.

6. Akcja świetlicowa²⁴.

Poważna rola w akcji przygotowawczej przypada artystycznym zespołom świetlicowym (robotniczym, wiejskim i młodzieżowym). W tym celu winny one niezwłocznie przystąpić do zestawienia specjalnych repertuarów, złożonych z utworów o tematyce społecznej i rewolucyjnej. W przygotowaniach tych oprzeć się należy na utworach drukowanych w bibliotece świetlicowej KC ZZ „Świetlicy” i „Materiałach Świetlicowych”.

W związku z akcją prelegencką organizować wieczory artystyczne, nie nadając temu jednakowoż charakteru akademii.

Wskazane jest organizowanie wieczorów autorskich i artystycznych poświęconych poezji i pieśni robotniczej. Wieczory takie winny odbywać się na dzielnicach, w fabrykach, gminach.

W miarę możliwości wskazane jest w oparciu o miejscowy teatr i amatorskie zespoły robotnicze (młodzieżowe) organizować kilkusobowe brygady artystyczne dla obsługi wsi.

We wszystkich fabrykach i zakładach pracy należy wydać specjalne numery gazet ściennych, które winny być poświęcone akcji wyborczej na Kongres i zagadnieniom zjednoczenia.

Świetlice robotnicze i Zw. Samopomocy Chłopskiej powinny być przygotowane i udekorowane dla potrzeb akcji propagandowej.

7. Akcja filmowa²⁵.

W akcji propagandowej należy maksymalnie wykorzystać film. Wszystkie kina w okresie poprzedzającym Kongres winny wyświetlać możliwie filmy o tematyce społecznej i rewolucyjnej (radzieckie) oraz krótkometrażowy film przygotowany na Kongres „Na drodze do zjednoczenia”²⁶.

Należy zwiększyć w okresie przedkongresowym ilość seansów zamkniętych dla robotników. Kina objazdowe winny obsłużyć gminy i gro-

---

²⁴ System świetlic miejskich, wiejskich, przyzakładowych tworzonych w Polsce od końca lat 40. XX w. w założeniu stanowić miał środek do upowszechniania kultury wśród mas, ale był także ważnym narzędziem do ideowego ich kształtowania w pożądanym przez państwo kierunku, zob. I. Kisielewska, *Sprawy i problemy kultury*, „Przegląd Socjologiczny” 1948, 10, s. 426–427. W latach 60. świetlice zostały zastąpione klubami kultury, zwanymi klubo-kawiarniami, kontynuującymi kształtowanie pożądanых postaw ideowych, laickiego światopoglądu i tzw. socjalistycznej kultury, zob. P. Boroń, *Wiejskie kluby kultury, czyli kawiarnia w służbie socjalistycznego wychowania*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny” 2011, 9, s. 101–115.

²⁵ W oryg.: Akcja Filmu.

²⁶ „Polska Kronika Filmowa 48/48”, pełny tytuł filmu: *Przedjazdowa konferencja dzielnicowa PPR Warszawa. Wybory kandydatów PPR na kongres w Pafawagu Wrocław*, <https://repositorium.fn.org.pl/?q=pl/node/5596> [dostęp: 21 VII 2021].

mady. W tym celu należy powiązać się z Okręgową Dyрекcją Filmu²⁷, ustalić program oraz trasę kin objazdowych.

8. Wyjazd delegatów.

Wyjazd delegatów powiatowych (wojewódzkich) na Kongres powinien być radosną i uroczystą manifestacją. Delegaci PPR i PPS wyjeżdżają razem z miejsc zamieszkania do miasta wojewódzkiego. Delegaci zbierają się w miejscach pracy, skąd na dworce odprowadzają ich towarzysze pracy, delegaci załóg fabrycznych, instytucji, na wsi robotnicy rolni itd.

Odprowadzającym towarzyszyć powinna, w miarę możliwości, orkiestra lub chór fabryczny. Jeżeli odprowadzający są tak liczni, iż mogą uformować się w pochód, niosą transparenty i sztandary. Miejsca pracy, trasy pochodu i dworce powinny być udekorowane flagami, transparentami i portretami przywódców, działaczy ruchu robotniczego i przodowników pracy. Na dworcu przed odjazdem pociągu powinny się odbyć masówki z krótkim przemówieniem. W masówkach należy zapewnić udział członków obu partii, bezpartyjnych robotników i pracowników, młodzieży, a na wsi mało- i średniorolnych chłopów.

O ile wyjazd z ośrodka powiatowego (wojewódzkiego) następuje w nocy, należy organizować capstrzyki z pochodniami.

Delegaci będą w Warszawie witani uroczystie.

9.

Przewidziany jest przyjazd specjalnych brygad robotniczych i chłopskich z ważniejszych ośrodków, które przywożą na Kongres meldunki o wykonaniu planu i zobowiązań produkcyjnych.

Przewidziane są depesze gratulacyjne od poszczególnych zakładów pracy. Symboliczne podarunki przewidziane są dla kierownictwa Zjednoczonej Partii i gości zagranicznych.

10.

Na Kongres Zjednoczeniowy przybywają sztafety młodzieżowe. Organizacją biegu sztafetowego zajmują się urzędy kultury fizycznej i wychowania sportowego²⁸ oraz ZMP. Organizacje partyjne muszą okazać im maksymalną pomoc i opiekę.

²⁷ Terenowa struktura przedsiębiorstwa państwowego „Film Polski”, funkcjonujące w latach 1945–1952, przekształconego w Centralny Urząd Kinematografii.

²⁸ Instytucje terenowe podległe Głównemu Urzędowi Kultury Fizycznej, istniejącemu w latach 1948–1949.

11.

W momencie ogłoszenia na Kongresie w Warszawie uroczystego aktu zjednoczenia, w całym kraju, we wszystkich zakładach pracy oraz na wsiach odbywają się masówki. Na dany przez radio sygnał odzywają się syreny fabryczne w całym kraju. Robotnicy przerywają pracę i udają się do świetlic. Przez zainstalowane w świetlicach radia lub głośniki zebrani wysłuchują transmitowanego przez radio komunikatu o zjednoczeniu. Po wysłuchaniu komunikatu, wszyscy śpiewają *Międzynarodówkę*. Następnie przodownicy pracy lub najlepsi robotnicy wygłaszają krótkie przemówienia i uchwalają rezolucje. Wieczorem tego dnia w fabrykach, zakładach pracy, związkach zawodowych, młodzieżowych, w Zw. Samopomocy Chłopskiej, po wsiach odbywają się ludowe zabawy, w miarę możliwości połączone z programem artystycznym.

W dzień po zakończeniu Kongresu we wszystkich miastach wojewódzkich oraz ośrodkach rolniczych odbywają się wiece. W wiecach biorą udział, oprócz członków partii, załogi fabryczne, pracownicy, młodzież. W miarę możliwości należy zapewnić udział pracującego chłopstwa²⁹ z pobliskich gmin i majątków rolnych.

12. Środki akcji propagandowej.

Za podstawę do akcji prelegenckiej służyć będą wydane centralnie broszury propagandowe, które w najbliższym czasie przesłane zostaną w teren dla szerokiego kolportażu. Należy przygotować się do kolportażu specjalnych wydawnictw przedkongresowych (plakaty, hasła i specjalnie ilustrowane wydawnictwa albumowe), które przesłane zostaną z Warszawy w teren. Plakaty te powinny się znaleźć na ulicach miast i w zamkniętych lokalach w dniach od 1 XII (tablice ogłoszeniowe oczyścić ze starych, nieaktualnych afiszy). Oprócz tego wydane będą centralnie motylki przeznaczone do wyklejania w oknach wystawowych, na szybach w tramwajach itd.

Sprawozdania z przebiegu akcji należy nadsyłać co tydzień w postaci krótkiej informacji. Pełne sprawozdania należy nadesłać do 15 grudnia br.³⁰

²⁹ „Pracujące chłopstwo” – chłopi mało- i średniorolni (nie kułacy).

³⁰ Pierwotnie wydarzenie planowane było na 8–13 XII 1948 r., czyli sprawozdania miały spłynąć już po jego zakończeniu, zob. AAN, PPR KC, sygn. 295/X–59, s. 168.

HASŁA NA KONGRES ZJEDNOCZENIOWY

1. Proletariusze wszystkich krajów, łączcie się!
2. Niech żyje Związek Radziecki – przyjaciel Polski, twierdza pokoju i socjalizmu.
3. Niech żyją bratnie państwa demokracji ludowej.
4. Cześć walczącemu proletariatowi Francji. Hołd bohaterom Greckiej Armii Demokratycznej³¹. Chwała zwycięskiej Chińskiej Armii Ludowej!
5. Niech żyje międzynarodowy front walki o pokój przeciwko podżegaczom wojennym.
6. Niech żyje sojusz robotniczo-chłopski, fundament Polski Ludowej!
7. Niepodległość Polski to lud u władzy, to sojusz ze Związkiem Radzieckim i krajami demokracji ludowej!
8. Socjalizm to najtrwalszy fundament niepodległości Polski.
9. Odra i Nysa to granica pokoju!
10. Niech żyje nowe Wojsko Polskie, wyrosłe z ludu, zbratane z ludem, na straży Polski Ludowej!
11. Nasza duma – to Staszic, Mickiewicz, Dąbrowski³², Waryński³³, Dzierżyński³⁴; nasz drogowskaz – to nauka Marksa i Lenina!
12. Za sprawę ludu polskiego padli Kasprzak, Okrzeja, Baron³⁵, Hibner, Kniewski, Rutkowski!³⁶ Ich testament wypełni Zjednoczona Partia.

³¹ Demokratyczna Armia Grecji – organizacja wojskowa związana z Komunistyczną Partią Grecji, zaangażowana w wojnę domową prowadzoną przeciwko rządowi Grecji w latach 1946–1949.

³² Stanisław Staszic (1755–1826), Adam Mickiewicz (1798–1855), Jarosław Dąbrowski (1836–1891) – postaci związane z polskim oświeceniem i XIX-wiecznym ruchem narodowo-wyzwoleńczym, wykorzystywane przez komunistów w celu legitymizacji swej władzy poprzez budowę pomostu między tradycją a współczesnością, uprawomocnienie przywódców reżimu oraz walkę z konserwatyzmem, zob. D. Magier, *Cnoty republikańskie i patriotyzm w PRL*, „Historia i Polityka” 2010, 4 (11), s. 110. Na podobnej zasadzie włączeni w poczet poprzedników komunizmu zostali XIX-wieczni działacze robotniczy i socjalistyczni (przyp. 33 i 35) oraz członkowie PPS (przyp. 38).

³³ Ludwik Waryński (1856–1889) – działacz robotniczy.

³⁴ Feliks Dzierżyński (1877–1926) – bolszewik, organizator służb bezpieczeństwa Związku Sowieckiego.

³⁵ Marcin Kasprzak (1860–1905), Stefan Okrzeja (1886–1905), Henryk Baron (1887–1907) – działacze robotniczy skazani na karę śmierci i straceni przez władze carskie.

³⁶ Władysław Hibner (1893–1925), Władysław Kniewski (1902–1925), Henryk Rutkowski (1903–1925) – działacze komunistyczni skazani na karę śmierci w II RP za zamordowanie agenta policji.

13. Za Polskę robotniczo-chłopską zginęli Buczek, Nowotko³⁷, Barlicki, Dubois³⁸, Finder, Fornalska³⁹. Ich testament wypełni Zjednoczona Partia.
14. Była Polska Berezy⁴⁰, bezrobocia, ciemnoty – budujemy Polskę dobrobytu, kultury, wolności!
15. Dziedzictwo kulturalne narodu, wiedzę opartą o zasady marksizmu-leninizmu w ręce ludu polskiego!
16. Kapitał był mocny rozbiem klasy robotniczej; naszą siłą w Zjednoczeniu Klasy Robotniczej.
17. Zjednoczenie klasy robotniczej to klęska oportunistów i WRN-owskich⁴¹ agentów w ruchu robotniczym, to tryumf rewolucyjnej idei marksizmu-leninizmu.
18. Cześć ofiarnej pracy polskich robotników, inżynierów, techników!
19. Cześć przodownikom pracy, bohaterom odbudowy ojczyzny! Ich miejsce w pierwszych szeregach Zjednoczonej Partii!
20. Do walki z marnotrawstwem, niedbalstwem i biurokratyzmem!
21. Do wyścigu o przedterminowe wykonanie Planu Trzyletniego!⁴²
22. Współzawodnictwo naszą drogą do dobrobytu! Plan Sześćioletni⁴³ naszą drogą do socjalizmu!
23. Wyzwoliliśmy wieś z pańszczyzny obszarniczo-kartelowej, wyzwolimy masy chłopskie od wyzysku wiejskich kapitalistów.
24. Spółdzielnie gminne, ośrodki maszynowe, mleczarnie, kasy kredytowe – pod kontrolę chłopów biednych i średnich!
25. Niech żyje polska inteligencja – w służbie ludu, postępu, socjalizmu!
26. Cześć kobietom – bohaterkom pracy budującym nową Polskę, szczęśliwą ojczyznę swych dzieci!
27. Nasza miłość i troska dla dzieci – pokolenia Polski socjalistycznej!
28. Niech żyje młodzież polska – budująca nową socjalistyczną przyszłość!

---

³⁷ Marian Buczek (1896–1939), Marcei Nowotko (1893–1942) – komuniści, członkowie agenturalnej Komunistycznej Partii Polski oraz PPR.

³⁸ Norbert Barlicki (1880–1941), Stanisław Dubois (1901–1942) – działacze PPS zamordowani przez Niemców.

³⁹ Paweł Finder (1904–1944), Małgorzata Fornalska (1902–1944) – komuniści, członkowie PPR zamordowani przez Niemców.

⁴⁰ W Berezie Kartuskiej w latach 1934–1939 znajdowało się miejsce odosobnienia dla oponentów politycznych sanacji.

⁴¹ Polska Partia Socjalistyczna „Wolność, Równość, Niepodległość” – konspiracyjna formuła działania PPS w latach okupacji niemieckiej; w stylistyce komunistów określenie członków PPS niechętnych zjednoczeniu z PPR.

⁴² Trzyletni Plan Odbudowy Gospodarczej (1947–1949).

⁴³ Sześćioletni plan rozwoju gospodarczego i budowy podstaw socjalizmu (1950–1955), przygotowywany do omówienia i omówiony podczas Kongresu Zjednoczeniowego, uchwalony przez Sejm dopiero 21 VII 1950 r.

29. Młodzież polska – do walki o wiedzę, o nową moralność wolnego człowieka pracy!
30. Niech żyje Polska Socjalistyczna!
31. Niech żyje Kongres Zjednoczeniowy likwidujący półwieczny rozłam w polskim ruchu robotniczym!
32. Zjednoczenie partii robotniczych – to droga do dobrobytu mas ludowych. Niech żyje Kongres Jedności Klasy Robotniczej!
33. Zjednoczona Partia powiedzie masy pracujące wsi do zwycięstwa w walce z wyzyskiwaczami wiejskimi – Niech żyje Kongres Jedności Klasy Robotniczej!
34. Zjednoczenie Partii Robotniczych przyspieszy nasz marsz do socjalizmu – Niech żyje Kongres Jedności Klasy Robotniczej.
35. Niech żyje wódz międzynarodowej klasy robotniczej, międzynarodowych sił postępu i pokoju towarzyszu Stalin⁴⁴.

REFERENCES (BIBLIOGRAFIA)

Archival sources (Źródła archiwalne)

Archiwum Akt Nowych w Warszawie:

Polska Partia Robotnicza Komitet Centralny, sygn. 295/X – 59, Kongres Zjednoczeniowy.

Narodowe Archiwum Cyfrowe:

Socjalistyczna Agencja Prasowa, sygn. 337/6, Kongres Zjednoczeniowy PPR i PPS w Warszawie.

Studies (Opracowania)

Albert A., *Najnowsza historia Polski 1914–1993*, Warszawa 1995.

Bernays E.L., *Propaganda*, tłum. R. Wierchoń, Wrocław 2020.

Boroń P., *Wiejskie kluby kultury, czyli kawiarnia w służbie socjalistycznego wychowania*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny” 2011, 9.

Ihnatowicz I., *Projekt instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych XIX i początku XX wieku*, „Studia Źródłoznawcze” 1962, 7.

Joniec G., *Powstanie oraz działalność mobilizacyjna Resortu Informacji i Propagandy w okresie PKWN. Zarys problematyki badawczej*, w: *Dzieje biurokracji na ziemiach polskich*, t. 3, red. A. Górak, K. Latawiec, D. Magier, Lublin–Siedlce 2008.

Kisielewska I., *Sprawy i problemy kultury*, „Przegląd Socjologiczny” 1948, 10.

Kowalski P., *Wprowadzenie*, w: *Propaganda Polski Ludowej. Teki edukacyjne IPN*, Łódź 2007.

Krawczyk A., *Pierwsza próba indoktrynacji. Działalność Ministerstwa Informacji i Propagandy w latach 1944–1947*, Warszawa 1994.

Leszkowicz T., *Oblicza propagandy PRL*, Warszawa 2016.

Magier D., *Cnoty republikańskie i patriotyzm w PRL*, „Historia i Polityka” 2010, 4 (11).

Magier D., *Inżynier Cieciora uzasadnia potrzebę zmiany hymnu narodowego z okazji powstania Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny” 2021, 19.

⁴⁴ Ostatnie hasło dopisane ręcznie.

- Mazur M., *Nieformalny rezonans społeczny kw. Kongresu Zjednoczeniowego PPR i PPS w grudniu 1948 roku*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2010, 1 (15).
- Ożóg K., *Rytualizacja w języku władzy komunistycznej PRL*, „Oblicza Komunikacji” 2014, 7.
- Pronobis W., *Kongres zjednoczeniowy – powstanie PZPR*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki Humanistyczne. Historia” 1978, 15, 102.
- Syrwid R., „*Ponieśmy więc projekt Konstytucji w masę...*”. *Przebieg i ocena pierwszego etapu „dyskusji” nad projektem Konstytucji PRL (luty–marzec 1952) na Warmii i Mazurach w świetle materiałów Wydziału Propagandy KW PZPR w Olsztynie*, „Polska 1944–1945–1989. Studia i Materiały” 2015, 13.
- Szczeblewski J., *Przygotowania organizacyjne do zjednoczenia PPR i PPS*, „Z Pola Walki” 1966, 4.
- Wojsław J., *Kampania propagandowa towarzysząca wyborom do Sejmu z 26 października 1952 roku*, „Polska 1944–1945–1989. Studia i Materiały” 2009, 9.
- Żukowski M., *Metody tworzenia i etapy powstawania Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Gdańsku w latach 1945–1949 (działacze, struktury, finanse)*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2012, 2 (20).

Websites (Strony internetowe)

- Na drodze do zjednoczenia*, <https://repozytorium.fn.org.pl/?q=pl/node/5596> [dostęp: 21 VII 2021].
- mb, 72 lata temu powstała Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, 14.12.2020*, <https://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/1000747,72-lat-temu-powstala-Polska-Zjednoczona-Partia-Robotnicza> [dostęp: 16 VII 2021].

NOTA O AUTORZE

Dariusz Magier – ur. 1971, dr hab. nauk humanistycznych w zakresie historii, profesor w Instytucie Historii Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach i kustosz w Archiwum Państwowym w Siedlcach. Zainteresowania naukowe koncentruje na archiwistyce, kancelarii XX w., biurokracji komunistycznej i dziejach najnowszych Podlasia. Autor wielu artykułów naukowych oraz monografii, m.in. *System biurokratyczny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w województwie białskopodlaskim w latach 1975–1990* (Siedlce 2013).

ABOUT THE AUTHOR

Dariusz Magier – born on 1971, post-doctoral degree of humanities in the field of history, professor at the Institute of History of the Siedlce University of Natural Sciences and Humanities and curator at the State Archives in Siedlce. He focuses his research interests on archival studies, 20th century chancellery, communist bureaucracy and the recent history of Podlasie. Author of many scientific articles and books, incl. *System biurokratyczny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w województwie białskopodlaskim w latach 1975–1990* (Siedlce 2013).